

เกษตรกรต้นแบบการปรับเปลี่ยนพืช
ตามแผนที่เกษตรเพื่อการบริหารจัดการเชิงรุก

นางกุลลาบ ทิพย์สุข
ตำบลกรอกสมบูรณ์ อำเภอสรีมหาโพธิ จังหวัดปราจีนบุรี

กลุ่มส่งเสริมและพัฒนาการผลิต

สำนักงานส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรที่ ๓ จังหวัดระยอง

คำนำ

กรมส่งเสริมการเกษตรได้กำหนดแนวทางการดำเนินการตามนโยบายส่งเสริมการบริหารจัดการพื้นที่เกษตรกรรม (zoning) เพื่อให้เกิดความชัดเจน โดยให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการพื้นที่ที่ไม่เหมาะสม (S3 และ N) โดยเฉพาะในพื้นที่ปลูกข้าวและพืชเศรษฐกิจอื่นๆ ให้เกิดการปรับเปลี่ยนการผลิตจากพืชหรือชนิดสินค้าเดิมในพื้นที่ที่ไม่เหมาะสมไปสู่การปลูกพืชหรือผลิตสินค้าชนิดใหม่ที่มีความเหมาะสม เกษตรกรได้รับผลตอบแทนมีรายได้เพิ่มมากขึ้น โดยส่งเสริมให้เกษตรกรทำการผลิตสินค้าเกษตรตามความเหมาะสมของพื้นที่ให้เกิดความสมดุลระหว่างอุปสงค์และอุปทาน ให้มีการลดต้นทุนและเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตโดยส่งเสริมการผลิตสินค้าเกษตรในพื้นที่ที่มีศักยภาพพร้อมทั้งปรับเปลี่ยนการผลิตสินค้าเกษตรในพื้นที่ที่ไม่เหมาะสม หลังจากที่ได้เข้าร่วมโครงการเกษตรกรได้ดำเนินการปรับเปลี่ยนการผลิตพืชแล้ว มีรายได้และคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น การดำเนินการถอดบทเรียนเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จ จะทำให้มีข้อมูลจากประสบการณ์ทางการเกษตรที่จะใช้ในการอธิบายเหตุผลและสร้างแรงจูงใจ ในการตัดสินใจปรับเปลี่ยนการผลิตสินค้าเกษตรตามความเหมาะสมของพื้นที่สู่เกษตรกรรายอื่นๆ ต่อไป

เอกสารการถอดบทเรียนเกษตรกรต้นแบบการปรับเปลี่ยนการปลูกพืชในพื้นที่ที่ไม่เหมาะสมตามแผนที่เกษตรเพื่อการบริหารจัดการเชิงรุก (Agri-Map) เล่มนี้เป็นการรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการถอดบทเรียนของนางกุหลาบ ทิพย์สุข เกษตรกรในพื้นที่ตำบลกรอกสมบูรณ์ อำเภอสรีมโหฬาร จังหวัดปราจีนบุรี ซึ่งปรับเปลี่ยนจากการปลูกมันสำปะหลังในพื้นที่ที่ไม่เหมาะสมเป็นปลูกพืชผัก สามารถสร้างรายได้ที่มากกว่าการปลูกมันสำปะหลัง สร้างความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นอย่างยั่งยืน

ในการจัดทำเอกสารเล่มนี้ ต้องขอขอบคุณนางกุหลาบ ทิพย์สุข เกษตรกรต้นแบบในการให้ข้อมูลในการถอดบทเรียน และเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรจากสำนักงานเกษตรอำเภอสรีมโหฬาร และสำนักงานเกษตรจังหวัดปราจีนบุรี ผู้ให้ข้อมูลโครงการและประสานงานเกษตรกร ทำให้เอกสารเสร็จสมบูรณ์ ทั้งนี้ หวังว่าเอกสารฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อนักส่งเสริมการเกษตร และเกษตรกรที่สนใจจะปรับเปลี่ยนพื้นที่ต่อไป

กลุ่มส่งเสริมและพัฒนาการผลิต
สำนักงานส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรที่ ๓ จังหวัดระยอง
สิงหาคม ๒๕๖๘

สารบัญ

	หน้า
บทที่ ๑ บทนำ	๑
บทที่ ๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการถอดบทเรียน	๑๓
บทที่ ๔ ผลการถอดบทเรียน	๑๔
บทที่ ๕ สรุปผลและข้อเสนอแนะ	๑๙
เอกสารอ้างอิง	๒๐
ภาคผนวก	๒๑

บทที่ ๑

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญ

ปัจจุบันปัญหาสำคัญด้านการเกษตรของประเทศไทย คือ ต้นทุนการผลิตสูง สินค้าเกษตรล้นตลาดในบางช่วงทำให้เกิดปัญหาราคาสินค้าตกต่ำ เกิดความไม่สมดุลระหว่างผลผลิต ของสินค้าเกษตรกับความต้องการของตลาด ซึ่งเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องเป็นเวลานาน สาเหตุสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหาดังกล่าว คือเกษตรกรจำนวนมากผลิตสินค้าเกษตรในพื้นที่ที่ไม่เหมาะสม กระทั่งเกษตรกรและสหกรณ์จึงให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการพื้นที่ที่ไม่เหมาะสม โดยเฉพาะในพื้นที่ที่ปลูกข้าวและพืชเศรษฐกิจอื่น ๆ ให้เกิดการปรับเปลี่ยนการผลิตในพื้นที่ที่ไม่เหมาะสมไปสู่กิจกรรมการผลิตที่มีความเหมาะสม และมีประสิทธิภาพในการใช้ที่ดินอย่างยั่งยืน จึงเป็นที่มาของโครงการบริหารจัดการพื้นที่เกษตรกรรม (zoning) เป็นการสนับสนุนการปรับเปลี่ยนโครงสร้างการผลิตตามแผนที่เกษตรเพื่อการบริหารจัดการเชิงรุก (Agri-Map) โดย บูรณาการข้อมูลพื้นฐานเชิงพื้นที่ด้านการเกษตรจากทุกหน่วยงานในกระทรวงเกษตรและสหกรณ์และหน่วยงานงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องประกอบด้วย ข้อมูลทรัพยากรพื้นฐานการผลิต (ดิน น้ำ พืช) ข้อมูลเกษตรกร เศรษฐกิจและสังคมสามารถนำไปใช้วางแผนการผลิตสินค้าเกษตรภายในพื้นที่ และบริหารจัดการสินค้าเกษตรให้สอดคล้องกับสภาพความเหมาะสมของปัจจัยการผลิตและการตลาดในพื้นที่ได้อย่างดี นอกจากนี้ยังสามารถนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการปรับเปลี่ยนพื้นที่ปลูกพืชแต่ละชนิด โดยพื้นที่ระดับความเหมาะสมสูง (S1) และพื้นที่ระดับความเหมาะสมปานกลาง (S2) กระทรวงเกษตรและสหกรณ์มีนโยบายส่งเสริมการเพิ่มประสิทธิภาพและลดต้นทุนในการผลิตให้แก่เกษตรกร สำหรับพื้นที่ระดับความเหมาะสมเล็กน้อย (S3) และพื้นที่ที่ไม่เหมาะสม (N) มีมาตรการส่งเสริมสนับสนุน และจูงใจเกษตรกรปรับเปลี่ยนกิจกรรมการผลิตสินค้าตามความเหมาะสมของศักยภาพพื้นที่ อันจะส่งผลให้มีรายได้เพิ่มและสร้างความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

การบริหารจัดการพื้นที่เกษตรกรรม (zoning) เป็นนโยบายสำคัญของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์โดยมีเป้าหมายให้มีการใช้ประโยชน์ที่ดินของประเทศให้เกิดประโยชน์มีประสิทธิภาพตรงตามศักยภาพของที่ดินและสอดคล้องกับความต้องการของตลาดมากที่สุด

การกำหนดเขตเหมาะสมในการปลูกพืช ปศุสัตว์ และประมง ใช้ข้อมูลทางวิชาการในการวิเคราะห์ศักยภาพของพื้นที่โดยการรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ข้อมูลภูมิอากาศ ดิน น้ำ สภาพแวดล้อมด้านต่าง ๆ นำมาประกอบกับข้อมูลความต้องการในการผลิตพืช ปศุสัตว์ ประมง ในแต่ละชนิด รวมทั้งวิเคราะห์ร่วมกับความต้องการของตลาด เพื่อหาความเหมาะสมของการทำการเกษตรในแต่ละพื้นที่ ที่ทำให้เกิดประสิทธิภาพในการผลิตสูง ซึ่งจะทำให้เกษตรกรมีผลกำไรที่สูงกว่าการทำการเกษตรในพื้นที่ที่ไม่เหมาะสม โดยรัฐบาลมีมาตรการสนับสนุน สร้างแรงจูงใจ โดยให้ข้อมูลและคำแนะนำทางวิชาการแก่เกษตรกรในการปรับเปลี่ยนการทำการเกษตรภายใต้ เงื่อนไขว่าต้องเป็นความสมัครใจและความพึงพอใจของเกษตรกรเป็นหลัก ทั้งนี้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้มีการประกาศเขตเหมาะสมต่อการปลูกพืช ปศุสัตว์และประมง จำนวน ๒๓ ชนิดสินค้า ได้แก่ พืช

๑๓ ชนิด (ข้าว มันสำปะหลัง ยางพารา ปาล์มน้ำมัน อ้อยโรงงาน ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ สับปะรดโรงงาน ลำไย เงาะทุเรียน มังคุด มะพร้าว และกาแฟ ปศุสัตว์ ๘ ชนิด (แกะ แพะ โค เนื้อ ไก่ ไก่ไข่ และกระบือ) และประมง ๒ ชนิด (กุ้งทะเล และสัตว์น้ำจืด) พื้นที่ทำการเกษตรไม่เหมาะสม หมายถึง พื้นที่ทำการผลิตสินค้าเกษตรและได้ ผลผลิต ผลตอบแทนไม่คุ้มค่ากับการลงทุน เนื่องจากที่ดินมีข้อจำกัดที่ไม่เหมาะสมต่อความต้องการของพืชชนิดนั้น เช่น น้ำไม่เพียงพอต่อการเจริญเติบโต ดินต้นส่งผลให้ระบบรากพืชไม่สามารถหาอาหารได้และดินปัญหาต่าง ๆ เช่น ดินเปรี้ยว ดินเค็ม เป็นต้น ในทางปฏิบัติหากเกษตรกร สามารถแก้ข้อจำกัดที่ส่งผลต่อการเจริญเติบโตของพืชได้จะสามารถทำการเกษตรได้ผลผลิตที่สูงขึ้น ได้ เช่น มีการบริหารจัดการน้ำ การเพิ่มอินทรีย์วัตถุในดิน การทำระบบอนุรักษ์ดินและน้ำ เป็นต้น แต่บางพื้นที่จำเป็นต้องมีการลงทุนสูงซึ่งอาจไม่คุ้มค่าทางด้านเศรษฐกิจเพื่อแก้ข้อจำกัดเหล่านี้ วิธีการหนึ่งที่เหมาะสมและลงทุนต่ำในการแก้ปัญหา คือการปรับเปลี่ยนชนิดพืชหรือทำการเกษตรอื่นที่มีความเหมาะสมกับพื้นที่ สำหรับพื้นที่ดำเนินการปรับเปลี่ยนการผลิตในพื้นที่ที่ไม่เหมาะสมหมายรวมถึง พื้นที่ เหมาะสมเล็กน้อย (S3) พื้นที่ที่ไม่เหมาะสม (N) และพื้นที่การผลิตที่มีผลตอบแทนต่ำหรือพื้นที่ตามความเห็นของคณะทำงานในพื้นที่ (สำหรับกรณีบางพื้นที่ที่ไม่เหมาะสมทางด้านเศรษฐกิจและสังคม แต่อยู่ในพื้นที่เหมาะสมทางกายภาพให้คณะทำงานในพื้นที่ตรวจสอบระดับความเหมาะสมของกองนโยบายและแผนการใช้ที่ดิน กรมพัฒนาที่ดิน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ที่ดินทางกายภาพอีกครั้ง หากพบว่าอยู่ในระดับไม่เหมาะสม (S3 หรือ N) ให้ดำเนินการปรับเปลี่ยนได้)

นโยบายการบริหารจัดการพื้นที่เกษตรกรรม (zoning) เป็นเรื่องการใช้ที่ดินของประเทศให้เกิดประโยชน์มากที่สุดเพื่อผลิตสินค้าเกษตรให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดซึ่งเป็นเรื่องสำคัญของการผลิตสินค้าเกษตร นอกจากแผนที่เกษตรเพื่อการบริหารจัดการเชิงรุก (Agri-Map) ที่เป็นเครื่องมือสำคัญสำหรับใช้วิเคราะห์พื้นที่หาความเหมาะสมในการผลิตสินค้าเกษตรของเกษตรกรแล้ว การส่งเสริมเกษตรกรเพื่อปรับเปลี่ยนพืชโดยการใช้อำนาจความรู้ทางการเกษตรในการอธิบายเกษตรกร สร้างแรงจูงใจ และให้เหตุผลช่วยในการตัดสินใจเลือกการปรับเปลี่ยนการผลิตสินค้าเกษตรในการอธิบายเกษตรกร สร้างแรงจูงใจ และให้เหตุผลช่วยในการตัดสินใจเลือกการปรับเปลี่ยนการผลิตสินค้าเกษตรตามความเหมาะสมของพื้นที่ดังกล่าว ดังนั้น เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรผู้มีภารกิจหลักในการส่งเสริม สนับสนุน ข้อมูล องค์กรความรู้ทางการเกษตร ทั้งข้อมูลในเชิงวิชาการ ข้อมูลประสบการณ์ของเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จ ในการผลิตแต่ละสินค้าเริ่มตั้งแต่ข้อมูลการผลิต การตลาด ข้อมูลต้นทุน ผลตอบแทน ของสินค้าเพื่อเป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจผลิตสินค้าเกษตร หรือการปรับเปลี่ยนการผลิตพืชตามความเหมาะสมของพื้นที่และความสนใจของเกษตรกร และผู้สนใจประกอบอาชีพเกษตรพัฒนาความรู้ทางการเกษตร ให้บรรลุเป้าหมายเพื่อให้เกษตรกรมีความสุข ชุมชนมีความเข้มแข็ง และการเกษตรไทยมีความยั่งยืน

การดำเนินงานโครงการบริหารจัดการเขตเศรษฐกิจสำหรับสินค้าเกษตรที่ผ่านมานับว่าเป็นไปด้วยความเรียบร้อย เกษตรกรที่ปรับเปลี่ยนการผลิตพืชตามแผนที่เกษตรเพื่อการบริหารจัดการเชิงรุก (Agri-Map) ยังได้รับประโยชน์จากโครงการฯ ทั้งทางด้านลดต้นทุนการผลิตหรือเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร โดยในปีงบประมาณ ๒๕๖๓ สำนักงานเกษตรจังหวัดปราจีนบุรีได้คัดเลือกเกษตรกรผู้ปลูกมันสำปะหลังในพื้นที่ไม่เหมาะสม จำนวน ๔๐ ราย พื้นที่ ๑๒๐ ไร่ เข้าร่วมโครงการฯ กิจกรรมส่งเสริมให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนการผลิตพืช

ที่เหมาะสมตามแผนที่เกษตรเพื่อการบริหารจัดการเชิงรุก (Agri-Map) โดยมีเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จจากโครงการฯ และสามารถเป็นแบบอย่างในการปรับเปลี่ยนการผลิตพืชให้เหมาะสมกับพื้นที่ จึงได้รวบรวมข้อมูลของเกษตรกรดังกล่าวและจัดทำเอกสาร เกษตรกรต้นแบบการปรับเปลี่ยนพืชตามแผนที่เกษตรเพื่อการบริหารจัดการเชิงรุก (Agri-Map) เพื่อใช้เป็นแนวทางการตัดสินใจของเกษตรกรที่มีความสนใจแต่ยังไม่กล้าที่จะปรับเปลี่ยนหรือคนที่ยังไม่มีแนวคิดที่จะปรับเปลี่ยนหันมาสนใจการปรับเปลี่ยนโดยใช้ Agri-Map เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์พื้นที่ นอกจากนี้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในพื้นที่ยังสามารถใช้ข้อมูลของเกษตรกรต้นแบบฯ ส่งเสริมอาชีพเกษตรกรให้กับเกษตรกรและผู้สนใจอาชีพเกษตรในพื้นที่ได้อีกทางหนึ่งด้วย

วัตถุประสงค์

เพื่อสรุปความรู้วิชาการจากเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการปรับเปลี่ยนผลิตภาพการใช้ประโยชน์ที่ดิน และทรัพยากรตามแผนที่เกษตรเพื่อการบริหารจัดการเชิงรุก

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ข้อมูลวิชาการ องค์ความรู้ ประสบการณ์ทางการเกษตร จากการถอดบทเรียนจะเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการส่งเสริมการเกษตรโครงการปรับเปลี่ยนผลิตภาพการใช้ประโยชน์ที่ดินและทรัพยากรตามแผนที่เกษตรเพื่อการบริหารจัดการเชิงรุก สามารถใช้อธิบาย สร้างแรงจูงใจ สร้างความเชื่อมั่นในการตัดสินใจเลือกการปรับเปลี่ยนการผลิตสินค้าเกษตรตามความเหมาะสมของพื้นที่ของเกษตรกรรายอื่น ๆ ได้

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การถอดบทเรียนเกษตรกรต้นแบบการปรับเปลี่ยนพืชตามแผนที่เกษตรเพื่อการบริหารจัดการเชิงรุก (Agri-Map) ได้นำความรู้ทางวิชาการ แผนงานโครงการและสถานการณ์ที่เกี่ยวข้อง มาใช้ดำเนินการดังนี้

การถอดบทเรียน

กานดา (๒๕๖๐) กล่าวว่า ความหมายของการถอดบทเรียนการถอดบทเรียน หมายถึง วิธีการจัดการความรู้รูปแบบหนึ่งที่เน้นการทบทวนประสบการณ์ความรู้ จากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยการแลกเปลี่ยนแสดงความคิดเห็นอย่างมีส่วนร่วมและสร้างสรรค์แล้วนำมาสังเคราะห์ บทเรียน ประสบการณ์สู่การพัฒนาวิธิดีกระบวนการทำงานใหม่อย่างสร้างสรรค์ และนำบทเรียนไปยกระดับการเรียนรู้ ต่อยอดออกไปได้อย่างต่อเนื่อง

ความสำคัญของการถอดบทเรียนปัจจุบันองค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนได้ให้ความสำคัญกับการถอดบทเรียนมากขึ้นโดยเห็นว่าองค์กรที่จะพัฒนาได้จะต้องนำกระบวนการจัดการความรู้ที่สกัดจากประสบการณ์และความรู้ของผู้ที่เกี่ยวข้องไปใช้พัฒนา เป็นการให้ความสำคัญกับหลัก 3H : Hand, Head, Heart กล่าวคือ เมื่อใดก็ตามที่ลงมือทำ (Hand) เมื่อนั้นต้องได้ความรู้ (Head) เมื่อใดที่ทำเสร็จ เมื่อนั้นต้องได้รับความรู้เพิ่มขึ้น (Hand – ทักษะ + Head) และเมื่อใดที่ทำอีกครั้ง เมื่อนั้นต้องมีความรู้คู่การทำ (Hand – ทักษะ + Head) และต้องทำได้ดีกว่าครั้งก่อน ๆ (Hand + Head + Heart) ดังนั้น สิ่งที่จะเกิดขึ้นจากการถอดบทเรียน คือ การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ทั้งการปรับวิธีคิด (Conceptualization) และระบบคุณค่า (Values) ที่เกิดจากการเรียนรู้ มีความเข้าใจ เป็นอย่างดีอันเป็นผลมาจากการดำเนินงาน เป็นการ สร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือกลุ่มพัฒนา ระดับอารมณ์ความรู้สึกที่ตระหนักจากภายในให้กลายเป็นจิตสำนึก (Consciousness) หรือสำนึกร่วม และในที่สุดจะเกิดพฤติกรรมที่มีความยั่งยืนและบรรยากาศการทำงานที่ดี

องค์ประกอบของการถอดบทเรียนในการถอดบทเรียนมีหลายองค์ประกอบหลายปัจจัยที่ทำให้การถอดบทเรียนบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยสรุปได้ดังนี้

๑. ประเด็นที่ต้องการถอดบทเรียน ต้องกำหนดวัตถุประสงค์ในการถอดบทเรียน

๒. บุคคลที่เกี่ยวข้องในกระบวนการถอดบทเรียน ได้แก่

- ผู้ถอดบทเรียน ต้องมีความพร้อมในเรื่อง ประเด็นคำถาม วัตถุประสงค์ในการถอดบทเรียน ความพร้อมในเรื่องกรอบแนวคิดในการถอดบทเรียน ทฤษฎีและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้ในการวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูล รวมถึงทักษะในการพูดคุยสร้างความสัมพันธ์ การจับประเด็น

- ผู้ถูกถอดบทเรียน ต้องเต็มใจและเข้าใจวัตถุประสงค์การถอดบทเรียน และสามารถเล่าเรื่องในสิ่งที่ตนเองได้ทำมาอย่างเต็มที่

๓. กิจกรรมที่ดำเนินการ มีกิจกรรมอะไรบ้างและผลที่เกิดขึ้นเป็นอย่างไร

๔. ความสัมพันธ์ของคน/กลุ่มคนที่ทำการถอดบทเรียนควรมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน มีความเท่าเทียมกันมีความเป็นกันเอง

๕. สิ่งแวดล้อม ซึ่งบรรยากาศรอบข้างต้องเอื้อต่อการพูดคุยเป็นกันเอง ไม่มีเสียงดังรบกวน

กรอบการถอดบทเรียน การถอดบทเรียนมีกระบวนการคิดเชิงระบบ ในการค้นหาคำตอบและแนวทางการปรับปรุงพัฒนาภายใต้กรอบคิดในการวิเคราะห์ สังเคราะห์ คือ สิ่งที่คาดหวังที่จะเกิดขึ้นจากการดำเนินงานหรือประสบการณ์ที่ผ่านมา (ผลลัพธ์ - แผน/กิจกรรม) กับสิ่งที่จริง (ผลที่เกิดขึ้น - สิ่งที่ได้ทำ) โดยการถอดบทเรียนส่วนใหญ่จะให้ความสำคัญกับประเด็นต่อไปนี้

๑. จุดเด่น/สิ่งที่น่าสนใจ

๒. ได้ทำอะไรเพื่อให้ไปถึงเป้าหมาย และได้เรียนรู้อะไรจากสิ่งที่ทำ

๓. เป้าหมายที่แท้จริงที่ไปถึง และปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งเสริมหรือขัดขวาง

๔. สามารถไปต่อเพื่อเป้าหมายที่ไกลกว่าได้ด้วยวิธีการใด

๕. ทำให้เกิดการมีส่วนร่วม การขยายผล และความยั่งยืนให้มากขึ้นได้อย่างไร

ขั้นตอนการถอดบทเรียน พิสิฐ โองเจริญ (๒๕๖๐) ได้เสนอแนะขั้นตอนการถอดบทเรียนว่ามี ๔ ขั้นตอนหลัก ดังนี้

๑. ขั้นเตรียมการถอดบทเรียน

๑.๑ ขั้นเตรียมการ คือ กระบวนการวางแผนการถอดบทเรียน โดยเริ่มจากการกำหนดกรอบหัวข้อเรื่องที่จะทำการถอดบทเรียน ผู้รับผิดชอบเป็นทีมงานถอดบทเรียนซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงานได้จริงประมาณ ๓-๖ คน

๑.๒ ประชุมทีมงานถอดบทเรียน เพื่อเรียนรู้ทีมงาน สร้างความสัมพันธ์ที่ดีให้เกิดขึ้นภายในทีมงาน โดยเน้นการเคารพและไว้วางใจซึ่งกันและกัน ชี้แจงรายละเอียดบทบาทหน้าที่ของทีมงานถอดบทเรียนซึ่งประกอบด้วยดังนี้

- หัวหน้าทีมหรือผู้เอื้อ เป็นผู้ที่ทำให้การถอดบทเรียนเป็นไปได้อย่างราบรื่นและบรรลุเป้าหมายที่กำหนด

- ผู้อำนวยการกระบวนการ เป็นผู้กระตุ้นให้ผู้ร่วมถอดบทเรียนได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ และความคิดเห็นจากงาน/โครงการ/กิจกรรมที่ได้ปฏิบัติ ดังนั้น จึงต้องมีทักษะในการตั้งคำถามที่กระตุ้นให้ผู้ร่วม ถอดบทเรียนได้วิเคราะห์ สาเหตุของความสำเร็จและอุปสรรคที่เกิดขึ้นในการปฏิบัติงาน

- ผู้จัดการบันทึก เป็นผู้จดบันทึกการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประสบการณ์ การอภิปรายของผู้ร่วมถอดบทเรียน พร้อมทั้งเขียนเรียบเรียงเป็นเรื่องราวที่น่าสนใจตั้งแต่เริ่มต้นจนสิ้นสุด

- ผู้ประสานงาน เป็นผู้ช่วยให้ทีมงานถอดบทเรียนมีความสะดวกในการติดต่อระหว่างสมาชิกทีมงานถอดบทเรียนเพื่อให้สามารถทำงานร่วมกันได้อย่างดี รวมทั้งประสานความร่วมมือจากบุคคลภายนอกที่เกี่ยวข้องกับการถอดบทเรียน

๑.๓ วิเคราะห์งาน/โครงการ/กิจกรรมที่จะถอดบทเรียน เพื่อให้ทีมงานมีความเข้าใจตรงกัน ในแต่ละหัวข้อ ได้แก่ หลักการและเหตุผล วัตถุประสงค์ กลุ่มเป้าหมาย ขั้นตอนการดำเนินการและกิจกรรมระยะเวลาในการดำเนินงาน และงบประมาณ

๑.๔ จัดทำแผนภูมิโครงสร้างกระบวนการถอดบทเรียน

๑.๕ จัดทำปฏิทินการถอดบทเรียน เพื่อวางแผนการดำเนินการถอดบทเรียนตั้งแต่เริ่มต้นจนสิ้นสุดการดำเนินงาน

๒. ขั้นตอนการถอดบทเรียน เป็นขั้นตอนการปฏิบัติ โดยการลงมือดำเนินการตามที่แผนที่ได้วางไว้ ทั้งนี้ต้องตรวจสอบระหว่างการปฏิบัติด้วยการดำเนินการไปตามแผนหรือไม่ หากมีการเปลี่ยนแปลงต้องแจ้งหรือสื่อสารให้ผู้ที่เกี่ยวข้องรับทราบด้วย การติดตามการดำเนินการอย่างต่อเนื่องจะช่วยให้สามารถแก้ไขหรือปรับปรุงขั้นตอนต่าง ๆ เพื่อจะเกิดความผิดพลาดน้อยที่สุด ทีมงานถอดบทเรียนควรแจ้งกำหนดการ ระยะเวลาสถานที่ให้กลุ่มเป้าหมายที่ร่วมถอดบทเรียนทราบล่วงหน้า โดยสามารถแบ่งเป็น ๒ ช่วง คือ

๒.๑ ช่วงเริ่มต้น การถอดบทเรียนควรเริ่มจากการสร้างบรรยากาศเพื่อให้ผู้เข้าร่วม การถอดบทเรียนมีความผ่อนคลายเป็นกันเอง มีสัมพันธภาพที่ดี ซึ่งอาจทำเป็นกิจกรรมหรือเกมในการละลายพฤติกรรม รวมทั้งผู้อำนวยกระบวนการควรกำหนดกติกาในการถอดบทเรียนอย่างมีส่วนร่วม ชี้แจงเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ของการถอดบทเรียน สิทธิและความเสมอภาคในการร่วมแสดงความคิดเห็นของผู้ร่วมการถอดบทเรียน ใช้การระดมความคิดเห็น เน้นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและไม่โต้เถียงหรือทะเลาะวิวาท ข้อพึงระวังในการถอดบทเรียนคือหลีกเลี่ยงคำพูดที่แสดงการตำหนิ และไม่ประเมินผลการปฏิบัติงานของผู้ร่วมกิจกรรมที่ผ่านมา

๒.๒ ช่วงเปิดประเด็นคำถาม โดยมีรูปแบบเป็นการเล่าเรื่องจากผู้รู้หรือกลุ่มเป้าหมาย ผู้อำนวยกระบวนการเป็นผู้ฟังและซักถาม ทั้งนี้ผู้จัดบันทึกต้องจดรายละเอียดของข้อมูลทุกขั้นตอน บันทึกเสียง พร้อมทั้งสังเกตบรรยากาศในระหว่างการถอดบทเรียนและจดบันทึกไว้ประกอบการจัดทำรายงานการถอดบทเรียน ผู้จัดบันทึกควรเตรียมความพร้อมทั้งด้านเอกสารและความพร้อมทางด้านร่างกายและจิตใจ

๓. ขั้นสรุปผลการถอดบทเรียน ในขั้นตอนนี้เป็นการตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากการถอดบทเรียนตามกรอบการถอดบทเรียนที่กำหนดไว้ที่ได้ดำเนินการถอดบทเรียนแล้วมาทบทวนความถูกต้องสมบูรณ์ จากนั้นนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ สรุปความและเขียนเป็นรายงานการถอดบทเรียน ซึ่งเป็นการบอกเล่ารายละเอียดครอบคลุมประสบการณ์จากวิธีการปฏิบัติงานจริงของผู้ร่วมถอดบทเรียน วิธีการปฏิบัติงาน เปรียบเทียบความแตกต่างสิ่งที่ทำได้เป็นอย่างดีจากการปฏิบัติ ข้อเสนอแนะวิธีการปฏิบัติงานต่อไปให้ดีขึ้น ปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นระหว่างการปฏิบัติงาน ข้อเสนอแนะในสิ่งที่ควรทำเพิ่มเติมในการปฏิบัติงานที่ผ่านมา ประเมินความพึงพอใจผลการปฏิบัติงานที่ผ่านมา

๔. ขั้นติดตามการนำบทเรียนไปใช้ประโยชน์ ในขั้นตอนนี้ควรให้ความสำคัญกับการนำบทเรียนหรือความรู้ที่ได้จากการถอดบทเรียนไปปรับใช้เพื่อให้การปฏิบัติงานต่อไปมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น ดังนั้นหัวหน้าทีมหรือผู้เกี่ยวข้องควรมีการนิเทศกำกับติดตามการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องเป็นระยะ ๆ เพื่อตรวจสอบว่าได้มีการนำบทเรียนไปใช้ประโยชน์หรือไม่ มากน้อยเพียงใด

แนวคิดการบริหารจัดการเขตเกษตรเศรษฐกิจสำหรับสินค้าเกษตรที่สำคัญ

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (๒๕๕๗) ระบุว่ากรอบแนวคิดของการบริหารจัดการเขตเกษตรเศรษฐกิจสำหรับสินค้าเกษตรที่สำคัญคือ $\text{zoning} = \text{area} + \text{commodity} + \text{human resource}$ โดยมีสาระสำคัญคือการขับเคลื่อนนโยบายการบริหารจัดการพื้นที่เกษตรกรรม (zoning) ในพื้นที่หนึ่งให้ประสบความสำเร็จต้องอาศัยความพร้อมของปัจจัยหลัก ๓ ด้านในการขับเคลื่อน ประกอบด้วยการบริหารจัดการพื้นที่และทรัพยากรที่เหมาะสม ผลิตสินค้าได้ตรงตามความต้องการของตลาด รวมทั้งการมีบุคลากรด้านการเกษตรทั้งเกษตรกรและเจ้าหน้าที่ที่จะทำหน้าที่บริหารจัดการ การผลิตทางการเกษตรตลอดห่วงโซ่คุณค่าได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่อย่างไรก็ตาม พบว่าข้อมูล ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับปัจจัยทั้ง ๓ ด้านที่เกิดขึ้นในพื้นที่ต่าง ๆ นั้น มีความแตกต่างกันโดยในบางพื้นที่มีความพร้อมสำหรับการพัฒนา เช่น พื้นที่ที่มีความเหมาะสมและโครงสร้างพื้นฐานเอื้ออำนวยสินค้าหลักในพื้นที่มีราคาดีมีตลาดรองรับ มีบุคลากรทั้ง smart farmer และ smart officer ที่มีความพร้อมในการบริหารจัดการ การผลิตทางการเกษตรตลอดห่วงโซ่คุณค่าของสินค้าเกษตรต่าง ๆ ในพื้นที่นั้น ๆ แต่ในบางพื้นที่อยู่ในเขตยังขาดความพร้อมในบางเรื่อง หรือมีปัญหาที่ต้องเร่งแก้ไขก่อน การพัฒนาในแต่ละพื้นที่จึงไม่สามารถใช้รูปแบบ วิธีการเหมือนกันได้ หน่วยงานที่รับผิดชอบในพื้นที่จึงจำเป็นต้องกำหนด มาตรการ โครงการ และกิจกรรมในการพัฒนาที่เหมาะสมและสอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมาย พื้นที่และสินค้าโดยคำนึงถึงข้อมูลข้อเท็จจริงจากปัจจัยทั้ง ๓ ด้าน ที่ดำเนินการสำรวจ รวบรวม ตรวจสอบข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องมาแล้วเป็นสำคัญ

สำหรับชนิดของข้อมูลที่เป็นองค์ประกอบสำคัญในปัจจัยหลักทั้ง ๓ ด้าน ซึ่งได้ประมวลไว้เป็นตัวอย่างรายละเอียดดังภาพที่ ๑ ซึ่งหน่วยงานปฏิบัติจำเป็นต้องทราบเพื่อนำมาพิจารณากำหนดแนวทางการพัฒนาหรือตัดสินใจในการแนะนำและส่งเสริมแก่เกษตรกรอย่างเหมาะสม

ภาพที่ ๑ แสดงข้อมูลและปัจจัยที่ควรพิจารณาในกรอบแนวคิดการบริหารจัดการเขตเกษตรเศรษฐกิจสำหรับสินค้าเกษตรที่สำคัญ (zoning)

Zoning	Area	Commodity	Human Resource
	- พื้นที่เพาะปลูกที่เหมาะสม - พื้นที่ชลประทาน - การคมนาคมและโลจิสติกส์ - ที่ตั้งของโรงงานแปรรูป/ตลาด - ปัญหากับปศุสัตว์ด้านการเกษตร - ปัญหากับสภาพดิน - ความเหมาะสมในการเกษตรกรรม - ฯลฯ	- อุปสงค์และอุปทาน - ราคา ต้นทุน/ผลตอบแทน - ความต้องการของ แหล่งแปรรูป/ตลาด - ระยะเวลาการออกผลผลิต/ปฏิทินการเพาะปลูก - พื้นที่ปลูก&ผลผลิตต่อไร่ - ฤดูกาลและดินฟ้าอากาศ - เทคโนโลยีในการผลิต - โลจิสติกส์และระบบห่วงโซ่อุปทานภาคการเกษตร - ภาวะเศรษฐกิจ - จำนวนประชากร&รสนิยม - ปริมาณและราคาสินค้าชนิดอื่นๆ ที่ทดแทนกันได้ - แนวโน้มปริมาณความต้องการสินค้าในตลาดต่างประเทศ - ฯลฯ	- จำนวนเกษตรกร - กลุ่มเป้าหมาย (Developing/ Existing/พื้นที่แบบ) - ความพร้อม/ศักยภาพ/ความสนใจ - ความรู้ ประสบการณ์ ทักษะการประกอบอาชีพ - Smart Officer/Smart Officer ต้นแบบ - เครื่องมือ&อุปกรณ์ทั่วไปสำหรับ Smart Officer - ระบบและอุปกรณ์ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารสำหรับ Smart Officer - การทำงานร่วมกับองค์กรเครือข่ายของ Smart Officer - ฯลฯ

ที่มา : กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, ๒๕๕๗.

การให้ได้มาของข้อมูลที่สำคัญดังกล่าว กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้ขอความร่วมมือให้หน่วยงานในและนอกสังกัดกระทรวง โดยเฉพาะหน่วยงานในระดับจังหวัดดำเนินการสำรวจ รวบรวม ตรวจสอบข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องจากในพื้นที่มาเป็นระยะ ซึ่งการบริหารจัดการข้อมูลดังกล่าว มีความสำคัญและส่งผลต่อความสำเร็จในการขับเคลื่อนนโยบายการบริหารจัดการพื้นที่เกษตรกรรม (zoning) เป็นอย่างมาก ซึ่งข้อมูลต่าง ๆ เหล่านี้ จะเป็นปัจจัยในการพิจารณากำหนดมาตรการ โครงการ กิจกรรม เพื่อพัฒนาการเกษตรให้ตรงตามศักยภาพและเหมาะสมกับพื้นที่ ให้บรรลุเป้าหมายของการพัฒนาตามกรอบแนวคิด zoning = area + commodity + human resource ซึ่งต้องมีการบูรณาการนโยบายต่าง ๆ เข้าด้วยกัน โดยเฉพาะการพิจารณาความเชื่อมโยงของกรณีที่เกิดจากข้อมูล/ข้อเท็จจริงในพื้นที่และข้อมูลจากส่วนกลาง ทั้งด้านพื้นที่และทรัพยากร (area & resource) ด้านสินค้า (commodity) และด้านทรัพยากรบุคลากร (human resource : smart farmer & smart officer) โดยจับคู่กรณีต่าง ๆ แล้วกำหนด โครงการ/กิจกรรมแนวทางการตอบสนองต่อกรณี รวมทั้งช่วงเวลาในการดำเนินการที่เหมาะสม เป็นต้น

การบริหารจัดการพื้นที่เกษตรกรรม (zoning) เป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินของประเทศให้เกิดประโยชน์และมีประสิทธิภาพสูงสุด ต้องอาศัยปัจจัยหลักทั้ง ๓ ด้าน ทั้งด้านพื้นที่และทรัพยากร (area & resource) ด้านสินค้า (commodity) และด้านคน (human resource : smart farmer & smart officer) ร่วมกันขับเคลื่อนนโยบายดังกล่าวให้ประสบความสำเร็จ โดยดำเนินการขับเคลื่อนและบูรณาการนโยบายต่าง ๆ ประกอบด้วย โครงการ One ID card for smart farmer เพื่อตรวจสอบสิทธิของเกษตรกรและบริการ e-services ด้านต่างๆ การสำรวจ คัดกรองเกษตรกรและแบ่งเกษตรกรออกเป็น ๓ กลุ่ม ประกอบด้วย smart farmer ต้นแบบ existing smart farmer และ developing smart farmer ว่าในพื้นที่มีแต่ละกลุ่มเท่าไร และนโยบายการบริหารจัดการพื้นที่เกษตรกรรม (zoning) เป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพิจารณาความเหมาะสมของการผลิตสินค้าเกษตรชนิดต่าง ๆ ในพื้นที่ รวมทั้งนโยบาย commodity เพื่อเป็นข้อพิจารณาในการกำหนดปริมาณการผลิตสินค้าเกษตรชนิดต่าง ๆ ในพื้นที่ หลังจากนั้นนำข้อมูลทั้งหมดนำเสนอในรูปแบบแผนที่และให้เจ้าหน้าที่ในพื้นที่ไปดำเนินการ โดยมีพื้นที่ตัวอย่าง คือ พื้นที่ตำบลบ้านพริก อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก จากข้อมูลพื้นที่เขตความเหมาะสมในการปลูกข้าว พบว่าตำบลนี้อยู่ในเขตชั้นความเหมาะสมปานกลางและเหมาะสมน้อย เมื่อนำข้อมูลเกษตรกรแต่ละรายลงแผนที่ก็จะทราบได้ว่าเกษตรกรที่ยังเป็น developing smart farmer เนื่องจากสาเหตุใด เช่น ปลูกพืชในพื้นที่ที่ไม่เหมาะสมมีกระบวนการผลิตที่ไม่ดี ทำให้สามารถกำหนดโครงการและกิจกรรมเพื่อพัฒนาและส่งเสริมเกษตรกรรายนั้น ๆ ได้ตรงตามความต้องการ รวมทั้งการดำเนินงานและการติดต่อประสานงานของ smart officer ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในพื้นที่และองค์ความรู้ทางด้านการเกษตรสาขาต่าง ๆ ของกรมส่งเสริมการเกษตรเป็นผู้ให้คำแนะนำและประสานงานกับทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องภายในพื้นที่ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน โดยใช้ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในการช่วยเหลือให้คำปรึกษากับเกษตรกรในพื้นที่ รวมทั้งการเรียนรู้และถ่ายทอดบทเรียนซึ่งกันและกันระหว่าง smart farmer ต้นแบบกับเกษตรกรรายอื่น ๆ ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาเกษตรกรพื้นที่และสินค้าได้อย่างเหมาะสม และสามารถบริหารจัดการการผลิตทางการเกษตรตลอดห่วงโซ่คุณค่าได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยใช้การตลาดเป็นตัวชี้้นำในการส่งเสริมการผลิตซึ่งตั้งเป้าหมายว่าผลิตออกมาแล้วต้องขายได้ในราคาที่เกษตรกรอยู่ได้ ดังตัวอย่างการขับเคลื่อนนโยบายตามกรอบแนวคิด zoning = area + commodity + human resource ดังภาพที่ ๒

กรมส่งเสริมการเกษตร (๒๕๕๙) ระบุว่าปีงบประมาณ ๒๕๖๐ ได้มอบหมายให้หน่วยงานในสังกัดแต่ละระดับ ทบพวน ปรับปรุงแผนการจัดการพื้นที่การผลิตสินค้าเกษตรที่สำคัญให้เป็นปัจจุบัน รวมทั้งส่งเสริมการปรับเปลี่ยนชนิดพืชให้เหมาะสมกับพื้นที่ ภายใต้โครงการบริหารจัดการการผลิตสินค้าเกษตรตามแผนที่เกษตรเพื่อการบริหารจัดการเชิงรุก โดยคัดเลือกจังหวัดที่จะดำเนินการ นำร่อง และมอบหมายให้จังหวัดพิจารณาคัดเลือกอำเภอเป้าหมายที่จะดำเนินงาน โดยใช้ข้อมูลจากระบบแผนที่เกษตรเพื่อการบริหารจัดการเชิงรุกออนไลน์ แผนการจัดการพื้นที่การผลิตสินค้าเกษตรที่สำคัญ และฐานข้อมูลทะเบียนเกษตรกร (ทบก.) วิเคราะห์หาพื้นที่ที่เหมาะสม ชนิดพืชทางเลือก คัดเลือกเกษตรกรที่ปลูกพืชในพื้นที่เหมาะสมน้อย (S3) หรือไม่เหมาะสม (N) และมีความสนใจที่จะปรับเปลี่ยนชนิดพืช รวมกลุ่ม จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ อบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการปรับเปลี่ยนแปลงการปลูกพืชทางเลือกชนิดใหม่ และจัดทำแปลงต้นแบบการปรับเปลี่ยนแปลงการปลูกพืชทางเลือก ภายใต้การบริหารจัดการของคณะกรรมการกลุ่มที่คัดเลือกจากสมาชิกกลุ่ม และการบูรณาการความร่วมมือจากหน่วยงานภาคีต่าง ๆ ทั้งด้านงบประมาณโครงการ ปัจจัยการผลิต และความรู้ทางวิชาการ ทั้งนี้ กรมส่งเสริมการเกษตรได้ดำเนินโครงการบริหารจัดการการผลิตสินค้าเกษตรตามแผนที่เกษตรเพื่อการบริหารจัดการเชิงรุกตามแนวทางดังกล่าวต่อเนื่องทุกปีจนถึงปัจจุบัน

ผลการดำเนินงานโครงการบริหารจัดการการผลิตสินค้าเกษตรตามแผนที่เกษตรเพื่อการบริหารจัดการเชิงรุกของกรมส่งเสริมการเกษตร

กรมส่งเสริมการเกษตร (๒๕๖๑) ระบุว่าปีงบประมาณ ๒๕๖๐ ได้ดำเนินการนำร่องในพื้นที่ ๑๕ จังหวัด ให้ความรู้การปรับเปลี่ยนแปลงการปลูกพืชทางเลือกแก่เกษตรกร จำนวน ๑,๕๐๐ ราย ส่งผลให้เกษตรกรมีการรวมกลุ่มปรับเปลี่ยนแปลงการผลิตพืชในพื้นที่ที่ไม่เหมาะสม รวม ๓๖ กลุ่ม แต่ละกลุ่มมีแปลงต้นแบบการปรับเปลี่ยนแปลงกลุ่มละ ๑ แปลง ขนาดพื้นที่ ๕ ไร่ เพื่อเป็นต้นแบบให้เกษตรกรที่ต้องการปรับเปลี่ยนแปลงการผลิตพืชตามเขตความเหมาะสมเข้ามาศึกษาเรียนรู้

กรมส่งเสริมการเกษตร (๒๕๖๒) ระบุว่าปีงบประมาณ ๒๕๖๑ ได้ดำเนินการในพื้นที่ ๓๒ จังหวัด ส่งเสริมให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนแปลงการผลิตพืชเดิมในพื้นที่ที่ไม่เหมาะสม ไปสู่การผลิตพืชชนิดใหม่ที่มีความเหมาะสมจำนวน ๘๕๒ ราย พื้นที่ ๓,๑๗๔ ไร่ แบ่งเป็น เกษตรกรที่ปรับเปลี่ยนจากข้าวเป็นเกษตรผสมผสาน อ้อยโรงงาน ไม้ผล พืชผัก ปาล์มน้ำมัน ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ และหญ้าเลี้ยงสัตว์ จำนวน ๖๖๓ ราย พื้นที่ ๒,๖๑๖ ไร่ ปรับเปลี่ยนจากยางพาราเป็นเกษตรผสมผสาน อ้อยโรงงาน พืชผัก กาแฟ ปาล์มน้ำมัน และไม้ผล จำนวน ๑๓๔ ราย พื้นที่ ๓๙๓ ไร่ เปลี่ยนจากมันสำปะหลังเป็นอ้อยโรงงาน และไม้ผล จำนวน ๒๗ ราย พื้นที่ ๘๑ ไร่ และเกษตรกรที่ปรับเปลี่ยนจากข้าวโพด ลำไย สับปะรด เป็นเกษตรผสมผสาน จำนวน ๒๘ ราย พื้นที่ ๘๔ ไร่

กรมส่งเสริมการเกษตร (๒๕๖๓) ระบุว่าปีงบประมาณ ๒๕๖๒ ได้ดำเนินงานในพื้นที่ ๑๙ จังหวัด เกษตรกรมีการปรับเปลี่ยนแปลงการผลิตพืช จำนวน ๗๕๓ ราย พื้นที่ ๓,๑๕๙ ไร่ แบ่งเป็น เกษตรกรที่ปรับเปลี่ยนจากข้าวเป็นเกษตรผสมผสาน ไม้ผล อ้อยโรงงาน มันสำปะหลัง ข้าวฟ่าง และ หญ้าเลี้ยงสัตว์ จำนวน ๖๖๓ ราย พื้นที่ ๒,๘๙๗ ไร่ ปรับเปลี่ยนจากมันสำปะหลัง เป็นไม้ผล จำนวน ๖ ราย พื้นที่ ๓๐ ไร่ ปรับเปลี่ยนจากข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ เป็นไม้ผล จำนวน ๔ ราย พื้นที่ ๑๙ ไร่ และเกษตรกรที่ปรับเปลี่ยนจากกล้วย ถั่วลิสง และ ยางพารา เป็นเกษตรผสมผสาน และไม้ผล จำนวน ๗ ราย พื้นที่ ๓๑ ไร่

กรมส่งเสริมการเกษตร (๒๕๖๔) ระบุว่าปีงบประมาณ ๒๕๖๓ ได้ส่งเสริมและสนับสนุนความรู้ให้เกษตรกร เพื่อผลิตสินค้าเกษตรในพื้นที่ที่มีศักยภาพและปรับเปลี่ยนแปลงการผลิตในพื้นที่ที่ไม่เหมาะสม พื้นที่

เป้าหมาย จำนวน ๖,๐๐๐ ไร่ ซึ่งผลการดำเนินการ เกษตรกรได้รับความรู้และปัจจัยการผลิต ที่จำเป็นในการปรับเปลี่ยนการปลูกพืชทางเลือกชนิดใหม่จำนวน ๒,๑๘๑ ราย พื้นที่ที่ไม่เหมาะสม (S3 และ N) มีการปรับเปลี่ยนการผลิต จำนวน ๖,๑๓๔.๗๕ ไร่ ใน ๔๓ จังหวัด โดยเกษตรกรส่วนใหญ่ร้อยละ ๓๘ มีการปรับเปลี่ยนจากการปลูกข้าวเป็นเกษตรผสมผสาน มีต้นแบบการบริหาร จัดการพื้นที่เกษตรกรรม จำนวน ๖ แห่ง ที่ปรับเปลี่ยนจากสินค้าเดิมที่ไม่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ได้แก่ มันสำปะหลัง อ้อยโรงงาน ข้าว ข้าวโพด ยางพารา เป็นสินค้าใหม่ ได้แก่ สมุนไพร และเกษตรผสมผสาน โดยนำรูปแบบการส่งเสริมการเกษตรเชิงพื้นที่มาใช้ในการขับเคลื่อนการดำเนินงาน ทั้งนี้ ในปีงบประมาณ ๒๕๖๓

บทที่ ๓ วิธีดำเนินการ

สำนักงานส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรที่ ๓ จังหวัดระยอง ได้ดำเนินการตามขั้นตอนของการถอดบทเรียนเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จของโครงการปรับเปลี่ยนผลิภาพการใช้ประโยชน์ที่ดินและทรัพยากรตามแผนที่เกษตรเพื่อการบริหารจัดการเชิงรุก กิจกรรมปรับเปลี่ยนผลิภาพการใช้ประโยชน์ที่ดินและทรัพยากรตามแผนที่เกษตรเพื่อการบริหารจัดการเชิงรุก โดยคัดเลือกจาก ถอดบทเรียนเกษตรกรต้นแบบ จำนวน ๑ คน ตามขั้นตอนดังนี้

วิธีดำเนินการถอดบทเรียน

- ๑) รวบรวมข้อมูลเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการฯ ระหว่างปี ๒๕๖๐-๒๕๖๗
- ๒) คัดเลือกเกษตรกรต้นแบบ
- ๓) ประสานงานและนัดหมายเกษตรกร
- ๔) ดำเนินการถอดบทเรียนเกษตรกรต้นแบบ แบบเล่าเรื่อง (Story telling) ด้วยแบบเก็บข้อมูล
- ๕) สรุปบทเรียนจากเกษตรกรต้นแบบ

ขอบเขตของผลงานวิชาการ

ถอดบทเรียนเกษตรกรต้นแบบ โครงการปรับเปลี่ยนผลิภาพการใช้ประโยชน์ที่ดินและทรัพยากรตามแผนที่เกษตรเพื่อการบริหารจัดการเชิงรุก จำนวน ๑ คน ในหัวข้อ ดังนี้

- ๑) สภาพพื้นที่/สถานการณ์ก่อนการปรับเปลี่ยนมาปลูกพืชชนิดใหม่
- ๒) เหตุผล/แรงจูงใจในการปรับเปลี่ยน
- ๓) สิ่งที่ต้องการ/เป้าหมายในการปรับเปลี่ยน
- ๔) ระยะเวลาในการปรับเปลี่ยน
- ๕) ผลที่เกิดขึ้นหลังการปรับเปลี่ยน
- ๖) ปัจจัยที่ทำให้ประสบความสำเร็จ
- ๗) ปัญหา/อุปสรรค และวิธีการแก้ไข
- ๘) สิ่งที่จะทำต่อ/แผนพัฒนาต่อไป

การนำเสนอข้อมูล

สรุปผลและบรรยายตามกระบวนการถอดบทเรียนจากประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับความสำเร็จของเกษตรกรต้นแบบ หัวข้อดังกล่าวข้างต้น

บทที่ ๔

ผลการถอดบทเรียน

เกษตรกรต้นแบบ

ชื่อ - สกุล	นางกุลลาบ ทิพย์สุข (ป้าแม่)
ที่อยู่	หมู่ที่ ๑ ตำบล กรอกสมบูน อำเภอศรีมหาโพธิ จังหวัดปราจีนบุรี
พื้นที่แปลง	หมู่ที่ ๗ ตำบล กรอกสมบูน อำเภอศรีมหาโพธิ จังหวัดปราจีนบุรี
อาชีพ	เกษตรกร

ผู้ดำเนินการถอดบทเรียน

๑. นางสาวรังรอง วงศ์เดช	นักวิชาการเกษตรชำนาญการพิเศษ สำนักงานส่งเสริมและพัฒนากาเกษตรที่ ๓ จังหวัดระยอง
๒. นางสาวผกาพันธุ์ ละม้าย	นักวิชาการเกษตรชำนาญการ สำนักงานส่งเสริมและพัฒนากาเกษตรที่ ๓ จังหวัดระยอง
๓. นายพิษณุ โกมล	เกษตรอำเภอศรีมหาโพธิ สำนักงานเกษตรอำเภอศรีมหาโพธิ

ผู้ให้ข้อมูล/ผู้ประสานงาน

๑. นางสาวกนกวรรณ เจริญทอง	นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการ สำนักงานเกษตรจังหวัดปราจีนบุรี
๒. นายสุนทร ไทรเทพย์ม	นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการ สำนักงานเกษตรอำเภอศรีมหาโพธิ

วันที่ดำเนินการถอดบทเรียน

๒๑ สิงหาคม ๒๕๖๘

สถานที่

ณ จุฑารวบรวมผลผลิต ในแปลงของนางกุลลาบ ทิพย์สุข ตำบลกรอกสมบูน อำเภอศรีมหาโพธิ จังหวัดปราจีนบุรี

ผลการถอดบทเรียนเกษตรกรต้นแบบ

๑) สภาพพื้นที่/สถานการณ์ก่อนการปรับเปลี่ยนมาปลูกพืชชนิดใหม่

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรเขตที่ ๖ (๒๕๖๔) ระบุว่าพื้นที่เพาะปลูกมันสำปะหลังของภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีพื้นที่เพาะปลูกในชั้นความเหมาะสมเล็กน้อย (S3) จำนวน ๗๔๔,๔๐๐ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๕๓.๕๑ รองลงมาพื้นที่เหมาะสมปานกลาง (S2) มีจำนวน ๔๘๖,๓๔๗ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๓๔.๙๖ พื้นที่เหมาะสมสูง (S1) จำนวน ๑๑๓,๐๙๓ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๘.๑๓ และพื้นที่ไม่เหมาะสม (N) จำนวน ๔๗,๒๑๓ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๔.๐๐

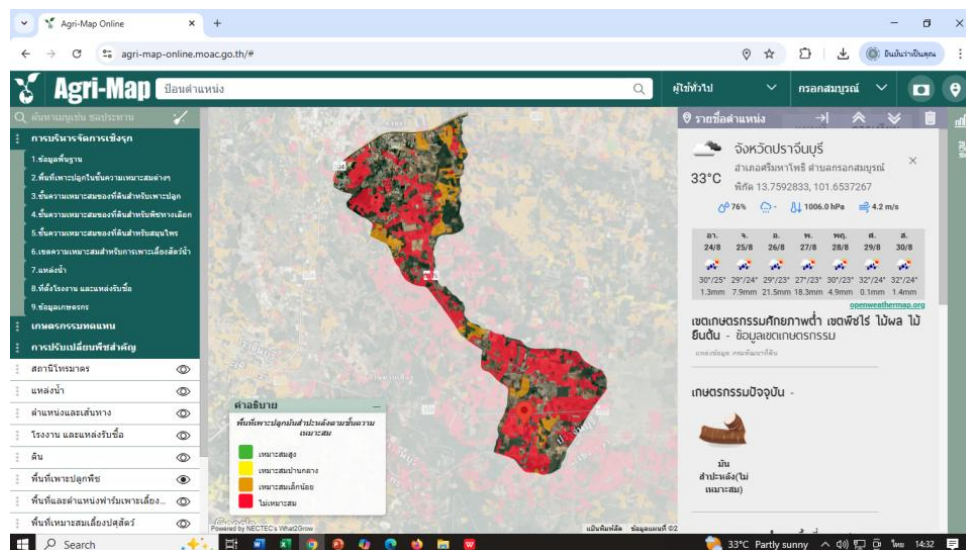
ตำบลกรอกสมบูรณ์ อำเภอสรีมหาโพธิ จังหวัดปราจีนบุรี มีพื้นที่ ๒๐,๐๕๑.๐๔ ไร่ มีพื้นที่ปลูกมันสำปะหลังอยู่ในชั้นความเหมาะสมเล็กน้อย (S3) จำนวน ๓,๓๙๔.๓๔ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๑๖.๙๓ และพื้นที่ปลูกมันสำปะหลังในชั้นไม่เหมาะสม ๑,๖๖๕.๖.๗ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๘.๓.๐๗ ตามตารางที่ ๑

ตารางที่ ๑ ข้อมูลพื้นที่ปลูกมันสำปะหลังในชั้นความเหมาะสมต่าง ๆ ตำบลกรอกสมบูรณ์

ขอบเขต	ประเภท	พื้นที่ (ไร่)	ร้อยละ
ต.กรอกสมบูรณ์	เหมาะสมเล็กน้อย	๓,๓๙๔.๓๔	๑๖.๙๓
ต.กรอกสมบูรณ์	ไม่เหมาะสม	๑,๖๖๕.๖.๗	๘.๓.๐๗

ที่มา : กรมพัฒนาที่ดิน (๒๕๖๔)

ภาพที่ ๓ ภาพแสดงการวิเคราะห์พื้นที่การปลูกมันสำปะหลัง ตำบลกรอกสมบูรณ์ด้วยแผนที่เกษตรเพื่อการบริหารจัดการเชิงรุก (Agri-Map)

ที่มา : Agri-Map online ๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๘

สถานที่ตั้งแปลงของเกษตรกรต้นแบบ หมู่ที่ 7 ตำบลรอกสมบูรณ์ อำเภอสรีมหาโพธิ จังหวัดปราจีนบุรี

พิกัดแปลง 1. X = 786939, Y = 1522492 2. X = 786916, Y = 1522333
3. X = 786905, Y = 1522307 4. X = 786898, Y = 1522371

อยู่ในพื้นที่ไม่เหมาะสมระดับ N ของ มันสำปะหลัง

๒) เหตุผล/แรงจูงใจในการปรับเปลี่ยน

การปลูกมันสำปะหลังนั้นจะเก็บเกี่ยวและมีรายได้แค่ปีละ ๑ ครั้ง ซึ่งในสภาพปัจจุบัน ผลผลิตเฉลี่ยประมาณ ๓,๕๐๐ กิโลกรัมต่อไร่ ประกอบกับราคามันสำปะหลังมีแนวโน้มลดต่ำลง ราคา ณ ปี ๒๕๖๒ ประมาณ ๑.๘๐ บาทต่อกิโลกรัม และปัญหาโรคใบด่างมันสำปะหลังแพร่ระบาดในพื้นที่ในวงกว้าง ประกอบกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรได้มาประชาสัมพันธ์โครงการบริหารจัดการการผลิตสินค้าเกษตรตามแผนที่เกษตรเพื่อการบริหารจัดการเชิงรุก (Agri-Map) จึงตัดสินใจเข้าร่วมโครงการฯ เพื่อที่จะปลูกพืชทางเลือกอื่นแทน มันสำปะหลัง ในการตัดสินใจเลือกที่จะปรับเปลี่ยนนั้นเกษตรกรตัดสินใจเลือกพืชผัก จำนวนพื้นที่ ๓ ไร่ เพราะครอบครัวเป็นครอบครัวเกษตรกรซึ่งมีการทำไร่นา และเลี้ยงสัตว์ ไก่พื้นเมือง ดังนั้น ถ้าปลูกพืชผักจะสามารถลดต้นทุนการซื้ออาหาร ลดค่าใช้จ่ายในครอบครัว และสามารถขายให้เป็นรายได้เพื่อมาค่าใช้จ่ายในครัวเรือนได้อีกทางหนึ่ง

๓) สิ่งที่ต้องการ/เป้าหมายในการปรับเปลี่ยน

เป้าหมายต้องการลดความเสี่ยงจากการปลูกมันสำปะหลังที่ราคาลดต่ำลง การระบาดของโรคใบด่างทำให้ผลผลิตลดลง และต้นทุนในการดูแลสูงขึ้น การตัดสินใจเลือกที่จะปลูกพืชผัก คือต้องการลดรายจ่ายในครัวเรือน ส่วนที่เหลือสามารถจำหน่ายเป็นรายได้รายวัน ระหว่างรอการจำหน่ายผลผลิตจากแปลงมันสำปะหลังที่เหลือพื้นที่ปลูกอยู่

๔) ระยะเวลาในการปรับเปลี่ยน

ดำเนินการในปีงบประมาณ ๒๕๖๓ โดยสำนักงานเกษตรจังหวัดปราจีนบุรีและสำนักงานเกษตรอำเภอสรีมหาโพธิ มีขั้นตอนดังนี้

๔.๑ เกษตรกรสมัครเข้าร่วมโครงการฯ ณ สำนักงานเกษตรอำเภอสรีมหาโพธิ และเข้าร่วมกิจกรรมอบรมให้ความรู้เรื่องการปรับเปลี่ยนการปลูกพืชให้เหมาะสมกับพื้นที่ และร่วมเวทีหาความต้องการในเรื่องการขอรับการสนับสนุนปัจจัยการผลิต เป็นเวลา ๒ วัน

๔.๒ สำนักงานเกษตรอำเภอสรีมหาโพธิ จังหวัดปราจีนบุรี ดำเนินการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับพืชที่จะปรับเปลี่ยนตามความต้องการของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ เป็นเวลา ๒ วัน

๔.๓ จัดการฝึกอบรมและศึกษาดูงาน จำนวน ๒ วัน โดยการศึกษาดูงานตามชนิดพืชที่เกษตรกรต้องการปรับเปลี่ยน ณ วิสาหกิจชุมชนผักอินทรีย์แปลงใหญ่ นิคมเศรษฐกิจพอเพียง อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา

๔.๔ การดำเนินกิจกรรมในพื้นที่โดยบริหารจัดการความต้องการของเกษตรกรแต่ละราย และสนับสนุนปัจจัยการผลิต

๔.๕ เริ่มกิจกรรมการผลิต การไถเตรียมดิน การปลูกโดยใช้แรงงานในพื้นที่

๔.๖ การดูแลรักษา การใส่ปุ๋ย

๔.๗ การเก็บเกี่ยว

๕) ผลที่เกิดขึ้นหลังการปรับเปลี่ยน

เกษตรกรมีความรู้และทักษะในการปลูกพืชผัก มีรายได้ต่อไร่ที่เพิ่มมากขึ้น จากไร่ละ ๑๐๐ บาท เป็น ไร่ละ ๑๐๖,๒๐๐ บาท และขยายพื้นที่ปลูกพืชผักเพิ่มมากขึ้น จาก ๓ ไร่ เป็น ๑๐ ไร่ ส่งผลเกษตรกรมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น เกษตรกรมีความสุขและมีความภาคภูมิใจในอาชีพเกษตรกร

๖) ปัจจัยที่ทำให้ประสบความสำเร็จ

๖.๑ เกษตรกร

- มีเปิดใจในการที่ปรับเปลี่ยนการปลูกพืช โดยตัดสินใจเข้าร่วมโครงการฯ
- มีความขยันขันแข็ง มุ่งมั่น ตั้งใจในการประกอบอาชีพเกษตรกรโดยการปรับเปลี่ยนเป็น

พืชทางเลือก

- ใฝ่หาความรู้ด้วยตัวเอง ทั้งจากเจ้าหน้าที่และเครือข่ายผู้ปลูกบริเวณใกล้เคียง
- มีการวิเคราะห์ตลาด วิเคราะห์พื้นที่ แหล่งน้ำ แรงงาน เพื่อวางแผนการผลิต ให้

สามารถบริหารจัดการได้ โดยหมุนเวียนปลูกพืชผักชนิดต่างๆ เพื่อให้สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตสร้างรายได้รายวันได้ตลอดปี

๖.๒ พื้นที่

พื้นที่ของเกษตรกรมีความเหมาะสมกับการปลูกพืชผัก และมีที่ตั้งแปลงที่ไม่ไกลจาก

ตลาดรวบรวมผัก

๖.๓ สินค้า

พืชผักเป็นสินค้าที่ตลาดมีความต้องการทั้งปี โดยเฉพาะช่วงเทศกาลกินเจ และช่วงฤดู

แล้งที่พืชผักมีราคาสูง

๖.๔ การสนับสนุนจากภาครัฐ

มีโครงการบริหารจัดการการผลิตสินค้าเกษตรตามที่เกษตรกรเพื่อการบริหารจัดการเชิงรุกที่ตรงกับตรงกับความต้องการ และสามารถแก้ไขปัญหาของเกษตรกรได้

๓) ปัญหา/อุปสรรค และวิธีการแก้ไข

๗.๑ ขาดความรู้และทักษะในการปลูกพืชผัก ในช่วงแรกของการปรับเปลี่ยนยังไม่มีความรู้ในการเรื่องการปลูกดูแลผัก

การแก้ไขปัญหา

- เข้ารับการอบรมและศึกษาดูงานจากสำนักงานเกษตรอำเภอศรีมหาโพธิ สำนักงานเกษตรจังหวัดปราจีนบุรี

- แลกเปลี่ยนเรียนรู้จากเครือข่ายที่มีอาชีพปลูกผัก รวมทั้งพ่อค้า แม่ค้าที่มาสั่งซื้อ
- ทดลองหาวิธีที่เหมาะสมด้วยตัวเอง

๗.๒ ไม่มีตลาดรับซื้อ ในช่วงแรกของการเริ่มการปลูกพืชผัก ยังไม่มีผู้รับซื้อเนื่องจาก ยังไม่เป็นที่รู้จักของพ่อค้า ผู้รวบรวม

การแก้ไขปัญหา

- สอบถามผู้รับซื้อพืชผักจากตลาดต่างๆ ให้เข้ามาดูที่แปลง เพื่อตกลงซื้อขายกัน ปัจจุบันมีทั้งพ่อค้าผู้รวบรวมในท้องถิ่น และพื้นที่ใกล้เคียง เช่น ตลาดศาลาลำดวน จังหวัดสระแก้ว จนตลอดส่งขายที่ตลาดในพื้นที่ด้วยตนเอง

๗.๓ โรคและแมลง ศัตรูพืช

การแก้ไขปัญหา

- ใช้วิธีการจัดการศัตรูพืชแบบผสมผสาน (IPM) เช่น การไม่ปลูกพืชชนิดเดิมในบริเวณเดิม และมีการตากดินและบำรุงดินด้วยปุ๋ยหมักมูลไก่ มีการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชตามคำแนะนำ

๗.๔ คชภย เนื่องจากบริเวณพื้นที่ที่มีการเริ่มปรับเปลี่ยนจากแปลงมันสำปะหลังเป็นพืชผักในระยะแรก ได้รับผลกระทบจากข้างเข้าทำลาย

การแก้ไขปัญหา

- ย้ายพื้นที่ปลูกพืชผักมาอยู่ใกล้บริเวณใกล้บ้านที่พักอาศัย เพื่อให้อยู่นอกเส้นทางการเดินของข้าง

๗.๕ ขาดแรงงาน แรงงานชาวแกมพูชาเดินทางกลับประเทศเนื่องจากปัญหาชายแดนไทย-แกมพูชา

การแก้ไขปัญหา

- บริหารจัดการโดยใช้แรงงานในครอบครัวและเครือญาติ ไม่ขยายพื้นที่จนเกินกำลัง

๘) สิ่งที่จะทำต่อ/แผนพัฒนาต่อไป

จากการเข้าร่วมโครงการฯ เมื่อปี ๒๕๖๓ เกษตรกรได้รับรายได้จากการจำหน่ายพืชผักต่อไร่ สูงกว่าการผลิตมันสำปะหลังจึงได้ขยายพื้นที่ จาก ๓ ไร่ เป็น ๕ ไร่ และปัจจุบันเพิ่มเป็น ๑๐ ไร่ โดยเกษตรกรมีแผนที่จะขยายพื้นที่ปลูกพืชผักเพิ่มมากขึ้น โดยพิจารณาจากความต้องการของตลาด แหล่งน้ำที่เพียงพอ และกำลังแรงงานในการผลิต อีกทั้งยังสืบทอดอาชีพการทำการเกษตรให้กับบุตรหลาน ซึ่งมีความภาคภูมิใจและรักในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมซึ่งมีรายได้สูงและมีอิสระในอาชีพ

บทที่ ๕

สรุปผลและข้อเสนอแนะ

สรุปผล

๑. การวิเคราะห์ความเหมาะสมของพื้นที่ โดยมีเครื่องมือแผนที่เกษตรเพื่อการบริหารจัดการเชิงรุก (Agri-Map) จะสามารถบอกได้ถึงความเหมาะสมของพื้นที่ในพืชที่ปลูก หากเกษตรกรยังปลูกพืชชนิดเดิมอยู่ จะทำให้มีต้นทุนการผลิตที่เพิ่มสูงขึ้นเรื่อยๆ เมื่อเปรียบเทียบกับพื้นที่ที่มีความเหมาะสม

๒. เกษตรกรที่จะปรับเปลี่ยนเป็นพืชทางเลือกชนิดใดนั้น จะต้องพิจารณาว่าพื้นที่ว่ามีความเหมาะสมต่อการปลูกพืชนั้นหรือไม่ พร้อมทั้งวิเคราะห์ความต้องการของตลาดร่วมด้วยโดยก่อนเริ่มปรับเปลี่ยน จะต้องเตรียมความพร้อมด้วยการพัฒนาความรู้และทักษะในการผลิตพืชทางเลือกนั้นก่อนด้วย

ข้อเสนอแนะ

ในการดำเนินงานแต่ละโครงการ ควรจะมีการคัดเลือกเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จจากการเข้าร่วมโครงการเป็นเกษตรกรต้นแบบและถอดบทเรียนจากเกษตรกร รวมทั้งเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรที่มีส่วนผลักดันให้ประสบความสำเร็จ เพื่อเป็นองค์ความรู้ให้กับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรรุ่นใหม่ในการเรียนรู้งานต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กรมส่งเสริมการเกษตร. ๒๕๕๗. โครงการบริหารจัดการเขตเกษตรเศรษฐกิจที่สำคัญ (Zoning) ปี ๒๕๕๘. (อัครา)
- _____. ๒๕๕๘. โครงการบริหารจัดการเขตเกษตรเศรษฐกิจที่สำคัญ (Zoning) ปี ๒๕๕๙. (อัครา)
- _____. ๒๕๕๙. โครงการบริหารจัดการเขตเกษตรเศรษฐกิจสำหรับสินค้าเกษตรที่สำคัญ (Zoning) ปี ๒๕๖๐. (อัครา)
- _____. ๒๕๖๑. รายงานประจำปี ๒๕๖๐ กรมส่งเสริมการเกษตร. สืบค้น ๓๑ ตุลาคม ๒๕๖๔. จาก <http://www.plan.doae.go.th/myweb2/annual/Annual2560.pdf>.
- _____. ๒๕๖๒. รายงานประจำปี ๒๕๖๑ กรมส่งเสริมการเกษตร. สืบค้น ๓๑ ตุลาคม ๒๕๖๔. จาก <http://www.plan.doae.go.th/myweb2/annual/Annual2561.pdf>.
- _____. ๒๕๖๓. รายงานประจำปี ๒๕๖๒ กรมส่งเสริมการเกษตร. สืบค้น ๓๑ ตุลาคม ๒๕๖๔. จาก <http://www.plan.doae.go.th/myweb2/annual/Annual2562.pdf>.
- _____. ๒๕๖๔. รายงานประจำปี ๒๕๖๓ กรมส่งเสริมการเกษตร. สืบค้น ๓๑ ตุลาคม ๒๕๖๔. จาก <http://www.plan.doae.go.th/myweb2/annual/Annual2563.pdf>.
- กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. ๒๕๕๗. คู่มือการบริหารจัดการการผลิตสินค้าเกษตรตามแนวทางการบริหารจัดการพื้นที่เกษตรกรรม (Zoning). (อัครา)
- กานดา เตชะขันธ์. ๒๕๖๐. การถอดบทเรียนในกระบวนการจัดการความรู้. วารสารวิชาการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม - สิงหาคม ๒๕๖๕ : น. ๑๙๑ - ๒๐๔.
- พิสิฐ โอ่งเจริญ. ๒๕๖๐. ถอดบทเรียน : การบริหารโครงการภาครัฐ (ฉบับทดลอง). (อัครา).

ภาคผนวก

แบบเก็บข้อมูลการถอดบทเรียนเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จ

โครงการปรับเปลี่ยนผลิภาพการใช้ประโยชน์ที่ดินและทรัพยากรตามแผนที่เกษตรเพื่อการบริหารจัดการเชิงรุก (Agri - Map)

ณ แปลงเกษตรกร (นางกุลลาภ ทิพย์สุข) ตำบลกรอกสมบูรณ์ อำเภอสว่างโฮง จังหวัดปราจีนบุรี

ที่	หัวข้อ	ประเด็นคำถาม	สาระสำคัญที่ได้จากการถอดบทเรียน
1.	สภาพพื้นที่/ สถานการณ์ก่อนการ ปรับเปลี่ยนมาปลูกพืช ชนิดใหม่	1) ก่อนเข้าร่วมโครงการ Agri-Map ปลูกพืชชนิดใด หรือประกอบอาชีพใด? 2) สภาพพื้นที่ในขณะนั้นเป็นอย่างไร	
2	เหตุผล/ แรงจูงใจใน การปรับเปลี่ยน	1) มีปัญหาการปลูกมันสำปะหลัง อย่างไร? 2) ความคาดหวังในตอนนั้นคืออะไร? 3) อะไรคือปัจจัยหรือเหตุผลสำคัญที่ทำให้ตัดสินใจเปลี่ยนพืช/แนวทางการผลิต?	
3	สิ่งที่ต้องการ/ เป้าหมายในการ ปรับเปลี่ยน	1) เป้าหมาย ในการปรับเปลี่ยนกิจกรรม อย่างไร ต้องการอะไรจากการปรับเปลี่ยนพืช บ้าง	
4	ระยะเวลาในการ ปรับเปลี่ยน	1) ใช้เวลานานเท่าไร ในการเริ่มปรับเปลี่ยน ทำ กิจกรรมอะไรบ้าง และเมื่อไรถึงเห็นผลลัพธ์?	
5	ผลที่เกิดขึ้นหลังการ ปรับเปลี่ยน	1) หลังจากปรับเปลี่ยนแล้ว มีผลผลิตหรือ รายได้เปลี่ยนแปลงอย่างไร? 2) มีผลต่อคุณภาพชีวิตหรือความเป็นอยู่ ครอบครัวอย่างไร? พึงพอใจหรือไม่	
6	ปัจจัยที่ทำให้ประสบ ความสำเร็จ	1) อะไรคือสิ่งที่ทำให้ท่านประสบความสำเร็จ? (ตัวเกษตรกรเอง การสนับสนุนจากหน่วยงาน เทคโนโลยี ความร่วมมือในชุมชน)	
7	ปัญหา/ อุปสรรค และ วิธีการแก้ไข	1) มีปัญหาอุปสรรคในการปรับเปลี่ยนพืชอะไร บ้าง 2) แก้ไขอย่างไร	
8	สิ่งที่จะทำต่อ/ แผนพัฒนาต่อไป	1) หลังประสบความสำเร็จ ท่านมีแผนจะพัฒนา อะไรต่อไป มีแผนจะขยายพื้นที่ เพิ่มมูลค่า ฯลฯ	

ตารางที่ ๒ เปรียบเทียบผลตอบแทนก่อนและหลังเข้าร่วมโครงการ

มันสำปะหลัง		พืชผัก	
รายการ	จำนวนเงิน (บาท)	รายการ	จำนวนเงิน (บาท)
1. ประเภทต้นทุน		1. ประเภทต้นทุน	
1.1 ค่าแรงงาน		1.1 ค่าแรงงาน	
1.1.1 การเตรียมดิน	900	1.1.1 การเตรียมดิน	300
1.1.2 การปลูก	400	1.1.2 การปลูก	400
1.1.3 การดูแลรักษา	500	1.1.3 การดูแลรักษา	1,000
1.1.4 การเก็บเกี่ยว	300	1.1.4 การเก็บเกี่ยว	9,000
1.1.5 การขนส่ง	3,000	1.1.5 การขนส่ง	4,500
1.2 ค่าวัสดุ		1.2 ค่าวัสดุ	
1.2.1 พันธุ์	1,000	1.2.1 พันธุ์	1,500
1.2.2 ปุ๋ย (ซีพีโก)	1,000	1.2.2 ปุ๋ย (ซีพีโก)	1,000
1.2.3 สารเคมีด้านการเกษตร	800	1.2.3 สารเคมีด้านการเกษตร	900
1.2.4 อุปกรณ์การเกษตร	-	1.2.4 อุปกรณ์การเกษตร	1,200
1.3 อื่นๆ (ถ้ามี กรุณาระบุ เช่น ค่าเช่าที่ดิน, ระบบน้ำ)		1.3 อื่นๆ (ถ้ามี กรุณาระบุ เช่น ค่าเช่าที่ดิน, ระบบน้ำ)	
1.3.1. ค่าเช่า	-	1.3.1. ระบบน้ำ	700
2. ต้นทุนรวม (บาท/ไร่)	7,900	2. ต้นทุนรวม (บาท/ไร่)	19,800
3. ผลตอบแทน		3. ผลตอบแทน	
3.1 ผลผลิต (กก./ไร่)	4,000	3.1 ผลผลิต (กก./ไร่)	18,000
3.2 ราคาจำหน่าย (บาท/กก.)	2.00	3.2 ราคาจำหน่าย (บาท/กก.)	7
3.3 รายได้รวม (บาท)	8,000	3.3 รายได้รวม (บาท)	126,000
4. ผลตอบแทนสุทธิ (บาท) (ข้อ 3.3 - ข้อ 2)	100	4. ผลตอบแทนสุทธิ (บาท) (ข้อ 3.3 - ข้อ 2)	106,200
5. จำนวนครั้งที่ปลูก/ผลิตในรอบปี	1 ครั้ง	5. จำนวนครั้งที่ปลูก/ผลิตในรอบปี	3 ครั้ง
6. ผลตอบแทนสุทธิ/ไร่/ปี (บาท) (ข้อ 4 x ข้อ 5)	100	6. ผลตอบแทนสุทธิ/ไร่/ปี (บาท) (ข้อ 4 x ข้อ 5)	318,600

ที่มา : สำนักงานเกษตรจังหวัดปราจีนบุรี (๒๕๖๓)

ภาพที่ ๔ เกษตรกรต้นแบบ นางกุลลาบ ทิพย์สุข

ภาพที่ ๕ สภาพแปลงมันสำปะหลังก่อนการเข้าร่วมโครงการฯ

ภาพที่ ๖ กิจกรรมถ่ายทอดความรู้

ภาพที่ ๗ แปลงผักในระยะเริ่มดำเนินการปลูกผักเมื่อปี ๒๕๖๓

ภาพที่ ๘ แปลงผักในปัจจุบัน ณ วันที่ ๒๑ สิงหาคม ๒๕๖๘

ภาพที่ ๙ การบริหารจัดการในเครือญาติ

ภาพที่ ๑๐ การฝึกการทำงาน และการสืบทอดอาชีพเกษตรกรรุ่นสู่รุ่น

ภาพที่ ๑๑ เกษตรกรต้นแบบและผู้ถอดบทเรียน

